

Кирило Турчинов,
докторант Західноукраїнського
національного університету
ORCID: <http://orcid.org/0009-0005-8620-8770>

СТРУКТУРА ТА ПОВНОВАЖЕННЯ ПАРЛАМЕНТУ КАЗАХСТАНУ В КОНТЕКСТІ ПОДІЛУ ВЛАДИ

У статті розглянуто процес становлення та розвитку парламенту Республіки Казахстан після здобуття незалежності в 1991 році, а також еволюції двопалатної системи парламенту, що була закріплена у Конституції 1995 року, та впливу цієї структури на законодавчий процес і політичну стабільність. Досліджено функціональну різницю між Мажилісом, який представляє загальнонаціональні інтереси, та Сенатом, який відстоює регіональні інтереси. Проаналізовано обмеження в повноваженнях парламенту, зокрема вплив виконавчої влади та президента на законодавчі процеси. Особлива увага приділяється питанням демократизації та можливим політичним реформам, спрямованим на перерозподіл повноважень між парламентом і виконавчою гілкою влади. У статті також окреслено проблеми недостатньої прозорості виборів до Сенату та обмеженого парламентського контролю. Зазначено, що політичні трансформації останніх років відкривають перспективи для зміцнення парламентської системи шляхом підвищення ефективності представницьких функцій і законодавчого процесу. Вказано на специфічні риси парламенту Казахстану, які обумовлені його роллю в системі стримувань і противаг, підкреслюючи слабкість парламентаризму, що проявляється через обмежений контроль за виконавчою владою. З'ясовано, що хоча останні політичні реформи можуть свідчити про зниження президентських повноважень та посилення парламентських функцій, реалізація цих змін вимагатиме збалансування сил між парламентом і виконавчою владою для забезпечення ефективного розвитку демократичних процесів.

Ключові слова: парламент, парламентаризм, законодавча влада, двопалатний парламент, однопалатний парламент, державний устрій, система стримувань і противаг, Мажиліс, Сенат, виконавча влада, повноваження, контроль.

Turchynov K.

Structure and Powers of the Parliament of Kazakhstan in the Context of the Separation of Powers

Relevance of the research topic. The study of the structure and powers of the Parliament of the Republic of Kazakhstan is relevant in the context of the transformations occurring in post-Soviet political systems. The current realities in Kazakhstan, characterized by a high level of centralization of power, necessitate a critical analysis of the Parliament's role in ensuring a balance between branches of government and representing citizens' interests. Particularly important is the interaction between the Parliament and the executive branch, including its oversight functions and legislative powers. The bicameral structure of the Parliament presents challenges for the effectiveness of the legislative process, as differing powers between the Mazhilis and the Senate may complicate oversight of executive bodies. Furthermore, Kazakhstan is undergoing a period of political change aimed at modernizing its system, highlighting the importance of evaluating the effectiveness of parliamentary institutions. In light of global challenges such as national security and economic development, the Parliament plays a key role in shaping legal decisions that influence policy. A comparative analysis of the political systems of post-Soviet countries, particularly Kazakhstan, can be beneficial for the reform of the Ukrainian political system.

The purpose of this study is to analyze the structure and powers of the Parliament of Kazakhstan, as well as to investigate its role within the system of checks and balances, particularly in its interaction with the executive branch.

Results of the research. The article examines the formation and development of the Parliament of the Republic of Kazakhstan following its independence in 1991, as well as the evolution of the bicameral system established in the 1995 Constitution and its impact on the legislative process and political stability. It explores the functional differences between the Mazhilis, which represents national interests, and the Senate, which advocates for regional interests. The analysis addresses the limitations on parliamentary powers, particularly the influence of the executive branch and the president on legislative processes. Special attention is given to issues of democratization and potential political reforms aimed at redistributing powers between the parliament and the executive branch. The article also outlines the problems of insufficient transparency in Senate elections and limited parliamentary oversight. It notes that recent political trans-

formations present opportunities for strengthening the parliamentary system by enhancing the effectiveness of representative functions and the legislative process. The specific characteristics of the Kazakh parliament are highlighted, particularly its role in the system of checks and balances, emphasizing the weakness of parliamentarism as demonstrated by limited oversight of the executive branch. It concludes that while recent political reforms may indicate a reduction in presidential powers and an enhancement of parliamentary functions, implementing these changes will require a balance of power between the parliament and the executive to ensure the effective development of democratic processes.

Keywords: *parliament, parliamentarism, legislative power, bicameral parliament, unicameral parliament, state structure, system of checks and balances, Mazhilis, Senate, executive power, powers, control.*

Постановка проблеми. Не викликає сумніву, що в контексті дослідження пострадянських політичних систем, що трансформуються сьогодні, особливий інтерес представляє собою вивчення структури та повноважень парламенту Республіки Казахстан. Сучасні реалії Казахстану, де політична влада має значний рівень централізації, викликають необхідність критичного аналізу ролі парламенту як інституту, покликаного забезпечувати баланс між різними гілками влади та представляти інтереси громадян. Зокрема, актуальним є питання взаємодії парламенту з виконавчою владою, його контрольних функцій, а також обсягів законодавчих повноважень. Також, на окрему увагу заслуговує двопалатна структура парламенту, яка передбачає різний рівень повноважень і представництва між Мажилісом та Сенатом, що може створювати виклики в ефективності законодавчого процесу та контролю за виконавчими органами.

Крім того, варто зауважити, що дослідження структури та повноважень парламенту Республіки Казахстан є надзвичайно актуальним на сьогодні з кількох причин. Передусім, це пов'язано із тим, що Казахстан переживає період політичних змін та реформ, спрямованих на модернізацію політичної системи, посилення ролі представницьких органів та демократизацію управління. У цьому контексті аналіз ефективності парламентських інститутів є важливим для оцінки здатності законодавчої гілки влади виконувати свої функції, зокрема у сфері контролю за виконавчою владою, захисту прав громадян та формування державної політики. В умовах глобальних викликів, таких як зміцнення національної безпеки, забезпечення стабільності та економічного розвитку, парламент Казахстану відіграє ключову роль у виробленні правових рішень, які безпосередньо впливають на внутрішню та зовнішню політику держави. Крім того, дослідження парламенту Казахстану є важливим для України, оскільки порівняльний аналіз політичних систем пострадянських країн дозволяє краще зрозуміти процеси демократизації та вдосконалення державного управління, а досвід Казахстану у взаємодії парламенту з президентом і урядом може бути корисним для реформування української політичної системи та підвищення її ефективності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження парламентаризму у зарубіжних країнах є достатньо популярним серед науковців з огляду на необхідність удосконалення національних правових механізмів організації законодавчої гілки влади. Попри це, значна кількість досліджень стосується вивчення особливостей функціонування однопалатних парламентів в унітарних державах, або вивчення особливостей структури парламентів у зарубіжних країнах без чіткого взаємозв'язку із формою державного устрою. Більше того, такі дослідження стосуються переважно європейських країн, що не завжди може враховувати історичні, соціальні та правові особливості становлення парламентаризму в Україні. Тому досвід організації та функціонування парламенту у Казахстані викликає особливий інтерес. Серед проаналізованих праць слід виділити роботи Джунусова З., Хайрмукханмедов Н., Мухамеджанов О., Махельський З., Бойер А. Клайв, Лялюк О., Білоус Д., Ірклієнко А. та інших. Однак, у працях вище перелічених науковців структура та повноваження парламенту у Казахстані досліджуються фрагментарно без чіткого взаємозв'язку із розумінням ролі парламенту в контексті поділу влади, функціонування у взаємодії з виконавчою владою, впливу політичних і правових реформ на розвиток парламентаризму та демократичних процесів в країні загалом.

Тому метою даного дослідження є аналіз структури та повноважень парламенту Казахстану, а також дослідження його ролі в системі поділу влади, зокрема у взаємодії з виконавчою владою.

Виклад основного матеріалу дослідження. Будь-які політичні трансформації та модернізація правової системи тісно пов'язані з реформами, які відбуваються у законодавчій гілці влади. Для Казахстану, який має достатньо коротку історію творення парламентаризму (а саме з 1991 року), як і для більшості посткомуністичних країн довгий час була властива низька якість і ідеологічна аморфність політичних партій та слабкий парламентаризм загалом [1]. Тим не менше, політичні, соціально-економічні та правові трансформації, які відбулися в Казахстані протягом останніх років, сприяли формуванню й еволюції ключових інститутів, особливо у питанні співвідношення принципу поділу влади та розвитку парламентаризму.

Конституція Республіки Казахстан, закріпивши принцип поділу влади, запровадила двопалатний парламент, що складається з Мажилісу, який виконує функції загальнонаціонального представницького органу, та Сенату, в якому представлені інтереси регіонів [2]. Мажиліс виконує дві ключові функції: представництво інтересів громадян і законотворчість, тоді як Сенат зосереджується на регіональній політиці та перегляді законодавчих ініціатив [3]. Загалом, конституційна модель парламенту Казахстану передбачає функціонування Сенату та Мажилісу як незалежних та автономних палат, де ключовим аспектом є різниця у характері їх представницької функції: Сенат є специфічним представницьким органом територій Казахстану, а Мажиліс виконує загальнонаціональну представницьку роль. У цьому контексті, парламент Казахстану має двоїсту структуру, яка враховує як територіальні, так і загальнодержавні інтереси, що забезпечує регіональний баланс у процесі законотворчості.

Варто зауважити, що згідно з першою Конституцією 1993 року, Казахстан був парламентською республікою, а Парламент (Верховна Рада) був єдиним законодавчим і верховним представницьким органом країни. Тільки парламент мав право приймати Конституцію Республіки Казахстан і вносити до неї зміни та доповнення; приймати закони та контролювати їх виконання; тлумачити закони, застосування яких є спірним; змінювати територіальні межі країни, вирішувати адміністративно-територіальні спори; затверджувати та вносити зміни до державного бюджету та контролювати його виконання; встановлювати грошову систему, податкову політику, приймати рішення про державні позики; призначати президента, прем'єр-міністра та міністрів, а президент був підзвітний Верховній Раді та мав обмежені повноваження та інші [4]. Саме Конституція Республіки Казахстан 1993 року закріпила незалежність країни та формалізувала інститут президентства як центральний елемент системи державного управління. Фактично, Конституція Казахстану створила модель, яка підтримує сильну президентську владу, з певними обмеженнями та балансами через наявність парламенту та судової системи.

Однак, у 1995 році було ухвалено другу Конституцію незалежного Казахстану, що в IV розділі передбачала створення двопалатного парламенту. Така структура стала нововведенням для Казахстану, оскільки раніше, під час радянського періоду та на початкових етапах незалежності, функціонували однопалатні органи, представлені Верховною Радою Казахської РСР та Верховною Радою Республіки Казахстан. Поява двопалатного парламенту викликала суттєві дискусії серед політиків і правознавців. Серед основних питань, що виникали, було обґрунтування доцільності існування двопалатного парламенту в унітарній державі, якою є Казахстан. Це питання стосується не лише політичної структури країни, а й функцій, які покладаються на парламент у контексті представництва регіональних інтересів і забезпечення законодавчої стабільності. Треба відмітити, що і на сьогодні існують також сумніви щодо ефективності двопалатної структури парламенту в умовах унітарної системи [5]. Тим не менше, двопалатна структура парламенту набула значної популярності в політико-правовій практиці багатьох демократичних держав. У європейських країнах спостерігається домінування двопалатних парламентів над однопалатними, що відображає історичні традиції та потребу в комплексному представленні суспільних інтересів [6]. Сьогодні двопалатні парламентські системи функціонують як у федеративних країнах, таких як Німеччина, Швейцарія та Австрія, так і в унітарних державах, серед яких Великобританія, Франція, Польща, Румунія та Чехія [7]. Важливість двопалатної структури для забезпечення більшої політичної стабільності та збалансованості при ухваленні законодавчих актів часто є вагомим аргументом саме на користь двопалатних парламентів [8].

Мажиліс є нижньою палатою парламенту та складається з 98 депутатів, з яких 77 обираються безпосередньо на загальних виборах за пропорційною системою, а 21 депутат призначається Ассамблеєю народу Казахстану для представлення інтересів національних меншин. Сенат є верхньою палатою парламенту та складається з 49 депутатів. 34 з них обираються місцевими масліхатами (адміністративно-територіальними радами) на строк 6 років, а 15 призначаються Президентом Республіки Казахстан. Згідно із законодавством Казахстану, Мажиліс обирається на виборах на основі загального, рівного та прямого виборчого права [9]. Кандидати можуть балотуватися від політичних партій, які пройшли квотний бар'єр на виборах. Натомість до Сенату депутати обираються через непрямі вибори, тобто їх обирають не самі громадяни, а представники місцевих органів влади, що може зменшувати прозорість і доступність цього процесу для широкої публіки. Поточна модель законодавчої влади позбавлена не лише динаміки і прогресу в русі вперед, але й характеризується втратою комунікації з виборцями. На даний момент виборці не знають своїх депутатів, оскільки вони голосують на виборах за партійними списками, а не за конкретним кандидатом у депутати Мажилісу парламенту. Депутати Сенату відомі лише виборцям (депутатам масліхатів,

які їх обирали), населення адміністративно-територіальної одиниці, яку вони представляють, повністю не знає їх [10]. Усе це ускладнює їх фактичне представлення регіональних інтересів у центрі.

У Республіці Казахстан, як і в багатьох країнах з двопалатною структурою парламенту, верхня палата (Сенат) має більш тривалий термін повноважень порівняно з нижньою палатою (Мажилісом). Це означає, що Сенат оновлюється частинами, що забезпечує йому стабільність у роботі навіть у випадку значних змін складу Мажилісу. Такий процедурний механізм формування двопалатного парламенту сприяє реалізації послідовної законодавчої політики та забезпечує безперервність в інших сферах парламентської діяльності.

На сучасному етапі свого розвитку Казахстан стикається з необхідністю трансформації форми правління з існуючої президентської форми в змішану чи парламентську, оскільки саме змішані форми правління дозволяють перерозподілити частину президентських функцій до парламенту і уряду та створюють реальну систему стримувань і противаг. В останні роки спостерігається тенденція до переходу Казахстану від президентської форми правління, однак чи до змішаної чи до парламентської республіки залишається невизначеним фактом [11].

Варто зауважити, що в Казахстані на сьогодні взаємодія парламенту з виконавчою гілкою влади, зокрема з урядом, є значною мірою обмеженою. Хоча парламентський контроль над виконавчою владою має законодавчі підстави, закріплені в Конституції та законах, ефективність цього контролю на практиці залишається недостатньою через його розуміння як інструменту моніторингу та перевірки. Крім того, даний вид контролю є переважно інформаційно-рекомендаційним і не забезпечує належної системи санкцій або корегування в разі виявлення порушень або відхилень у діяльності виконавчих органів [12]. Такий стан речей водночас свідчить про необхідність подальшого просування демократичних реформ та побудови правової держави саме через посилення парламентського контролю. Це необхідно для створення справді незалежної та ефективної законодавчої гілки влади, яка зможе виступати протиположною виконавчій владі, зокрема в умовах президентської республіки. У цьому контексті варто погодитися з думкою, що поділ влади та парламентаризм є взаємопов'язаними та взаємозалежними державно-правовими явищами, оскільки система поділу влади у державі визначає ступінь незалежності парламенту в здійсненні законодавчої функції та його здатність здійснювати контроль над виконавчою владою, що є найважливішими характеристиками розвитку парламентаризму [13].

Особливості поточної системи поділу влади у Казахстані визначаються президентською формою правління, де глава держави значно підноситься над іншими органами державної влади, маючи широкі повноваження в усіх сферах суспільного життя та, водночас, не несучи жодної політичної відповідальності. В Казахстані існує значний перекид на користь виконавчої влади, яка через Президента підпорядковує інші гілки влади, як це властиво більшості посткомуністичним країнам [14]. Реалізація функцій парламенту піддається значному впливу з боку виконавчої влади - Президента та Уряду, а незалежність парламенту в реалізації своїх повноважень, передбачена теорією поділу влади, є суттєво обмеженою. Для прикладу, згідно з Конституцією, депутати мають право законодавчої ініціативи, але на практиці реалізувати це право вкрай складно, оскільки будь-який законопроект так чи інакше впливає на дохідну або витратну частину республіканського бюджету, тому Конституція вимагає обов'язкової позитивної думки уряду. Як наслідок, законодавча ініціатива депутатів обмежується окремими незначними поправками до законопроектів, запропонованих урядом, і ці поправки знову повинні бути погоджені з ним. Фактично, у нинішній системі поділу влади роль парламенту зводиться до ухвалення законів, підготовлених виконавчою гілкою влади, і виконання низки формальних наглядових функцій [12].

Загалом, аналізуючи повноваження Парламенту Республіки Казахстан, варто виділити такі основні блоки: законодавчі, контрольні, бюджетні, представницькі та інші. Передусім Парламент Казахстану має виключне право приймати закони, а законодавчі ініціативи можуть вноситися як депутатами, так і Президентом. Законодавчі акти, прийняті Мажилісом, потребують затвердження Сенатом, що підкреслює важливість обох палат у законодавчому процесі та їх участь у розробці та ухваленні законів. Згідно із Конституцією Парламент має право контролювати діяльність виконавчої влади, зокрема уряду, що включає право на запити, проведення парламентських слухань, а також можливість ініціювати процедури імпичменту щодо Президента. Також, Парламент виконує важливу роль у бюджетному процесі, розглядаючи та затверджуючи державний бюджет. Представницькі повноваження Парламенту відображаються у представленні інтересів громадян через безпосереднє обрання депутатів Мажилісу, а сенатори обираються з-поміж представників місцевих адміністрацій, що надає регіональним інтересам голос у національній політиці. Крім зазначених повноважень, парламент має право ухвалювати рішення щодо ратифікації міжнародних

договорів, а також змінювати Конституцію, що підкреслює його важливість у формуванні внутрішньої та зовнішньої політики країни.

Таким чином, взаємовідносини між парламентом і державою в Республіці Казахстан характеризуються багатогранністю, що охоплює законодавчі, репрезентативні та контрольні функції парламенту. Основна роль парламенту полягає в ухваленні правових норм, на основі яких функціонує держава, а також у забезпеченні громадянам можливості брати участь в управлінні державою через демократичні механізми. Держава, зі свого боку, забезпечує стабільне функціонування парламенту, запобігаючи втручанням інших державних органів у його діяльність і забезпечуючи чесні вибори. Дані відносини здійснюються в рамках конституційної системи розподілу влади, де парламент і інші гілки влади працюють у взаємодії для досягнення збалансованого державного управління та контролю.

Висновки. Резюмуючи основні висновки дослідження, варто відмітити специфічні риси національного парламенту Казахстану в системі стримувань і противаг державної влади. Грунтуючись на аналізі еволюції парламентаризму та впливу двопалатної системи на політичну модернізацію країни, політичні та правові трансформації в Казахстані відображають складний процес розвитку і становлення парламенту в умовах посткомуністичного суспільства. Однією з ключових проблем є слабкість парламентаризму, що проявляється передусім через недостатній рівень парламентського контролю. Незважаючи на зусилля щодо реформування, двопалатна структура парламенту залишається дискусійною, оскільки ефективність Сенату як представницького органу регіонів не завжди виправдовує себе в унітарній державі. Хоча Сенат і Мажиліс мають різні функціональні повноваження, що створює певний дисбаланс у легітимації цих двох палат, Сенат вважається більш консервативним, у той час як Мажиліс має більш демократичні засади.

Саме процедурні обмеження та залежність законодавчої влади від виконавчої гальмують розвиток незалежного парламенту в Казахстані, де значною проблемою є те, що функції парламенту зводяться до формального схвалення ініціатив уряду, що підриває принцип поділу влади. Незважаючи на те, що законодавчі та контрольні повноваження формально закріплені, їх реалізація обмежена через домінування виконавчої гілки влади. Політичні реформи останніх років свідчать про можливі зміни у напрямку зниження президентської влади та посилення парламентських повноважень, тому очевидно що майбутні політичних реформ у Казахстані залежатиме від здатності збалансувати повноваження парламенту та виконавчої влади.

Список використаних джерел

1. Kuzio, T. (2012). Twenty years as an independent state: Ukraine's ten logical inconsistencies. *Communist and Post-Communist Studies*, 45(3-4), 429-438.
2. Constitution of the Republic of Kazakhstan. URL: <https://www.akorda.kz/en/constitution-of-the-republic-of-kazakhstan-50912> (дата звернення: 12.09.2024)
3. Knox, C. (2008). Kazakhstan: Modernizing government in the context of political inertia. *International Review of Administrative Sciences*, 74(3), 477-496
4. Dzhunusova, Z. (1998). Kazakstan's Political Transformation since 1991. *Nationalities Papers*, 26(3), 545-555. doi:10.1080/00905999808408582 (дата звернення: 12.09.2024)
5. Zbigniew Machelski (2012). Models of bicameral parliaments. A comparative approach. *Wroclawskie Studia Politologiczne*, 13. URL: <https://wuwr.pl/wrsp/article/view/11567> (дата звернення: 12.09.2024)
6. Лялюк О. Ю., Білоус Д. Є. Перспективи впровадження двопалатної структури парламенту в Україні: міжнародний досвід та сучасні тенденції. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2023. Випуск 5 (52). С. 21-26. URL: http://pjuv.nuoua.od.ua/v5_2023/4.pdf (дата звернення: 11.09.2024)
7. Національні парламенти Європейського Союзу. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9D%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96_%D0%BF%D0%B0%D1%80%D0%BB%D0%B0%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B8_%D0%84%D0%B2%D1%80%D0%BE%D0%BF%D0%B5%D0%B9%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D0%B3%D0%BE_%D0%A1%D0%BE%D1%8E%D0%B7%D1%83 (дата звернення: 11.09.2024)
8. Ірклієнко А. І. Двопалатний парламент в умовах формування конституційної демократії. *Часопис Київського університету права*. 2020. №1. С. 136-139. <https://chasprava.com.ua/index.php/journal/article/download/272/257/> (дата звернення: 14.09.2024)

9. On the Parliament of the Republic of Kazakhstan and the status of its deputies: Constitutional Law of the Republic of Kazakhstan N 2529 dated October 16, 1995. URL: <https://adilet.zan.kz/eng/docs/Z950002529> (дата звернення: 14.09.2024)
10. Bowyer A. Clive (2008). Parliament and Political Parties in Kazakhstan. *Retrieved from Central Asia-Caucasus Institute and Silk Road Studies*. URL: https://www.silkroadstudies.org/resources/pdf/SilkRoadPapers/2008_05_SRP_Bowyer_Parliament-Kazakhstan.pdf (дата звернення: 13.09.2024)
11. Khairmukhanmedov, N. (2017). Structural characteristics and problems of the Presidential System in the Republic of Kazakhstan. *International Journal of Social Sciences and Education Research*. 3(5 S), 1432-1451. URL: <https://doi.org/10.24289/ijsser.312098> (дата звернення: 13.09.2024)
12. Mukhamedzhanov, O. (2019). Formation of parliamentarism in Kazakhstan: current agenda. *Journal of Legal, Ethical and Regulatory Issues*, 22(4), 1-16. URL: <https://www.abacademies.org/articles/formation-of-parliamentarism-in-kazakhstan-current-agenda-8545.html> (дата звернення: 08.09.2024)
13. Наш парламентаризм: досліджуємо, розуміємо, впливаємо. Методичний посібник з парламентської просвіти для роботи з дітьми і молоддю в системі загальної середньої та позашкільної освіти. Київ, 2023. URL: https://edudevelop.org.ua/images/files/Posibnik_Nash_Parlament_2023_S.pdf (дата звернення: 09.09.2024)
14. Yan, H. T. (2017). Comparing democratic performance of semi-presidential regimes in the post-communist region: Omnipotent presidents and media control. *Communist and Post-Communist Studies*, 50(4), 263-275. URL: <https://ouci.dntb.gov.ua/en/works/4YkO8L39/> (дата звернення: 11.09.2024)

References

1. Kuzio, T. (2012). Twenty years as an independent state: Ukraine's ten logical inconsistencies. *Communist and Post-Communist Studies*, 45(3-4), 429-438 [in English]
2. *Constitution of the Republic of Kazakhstan*. Retrieved from <https://www.akorda.kz/en/constitution-of-the-republic-of-kazakhstan-50912> [in English]
3. Knox, C. (2008). Kazakhstan: Modernizing government in the context of political inertia. *International Review of Administrative Sciences*, 74(3), 477-496 [in English]
4. Dzhunusova, Z. (1998). Kazakhstan's Political Transformation since 1991. *Nationalities Papers*, 26(3), 545-555. doi:10.1080/00905999808408582 [in English].
5. Machelski, Z. (202). Models of bicameral parliaments. A comparative approach. *Wroclawskie Studia Politologiczne*, 13. Retrieved from <https://wuw.pl/wrsp/article/view/11567> [in English]
6. Lialiuk, O. Yu. & Bilous, D. Ye. (2023). Perspektyvy vprovadzhennia dvopalatnoi struktury parlamentu v Ukraini: mizhnarodnyi dosvid ta suchasni tendentsii [Prospects for Implementing a Bicameral Parliamentary Structure in Ukraine: International Experience and Current Trends]. *Prykarpatskyi yurydychnyi visnyk - Precarpatian Legal Review*, 5 (52), 21-26. Retrieved from http://pju.nuoua.od.ua/v5_2023/4.pdf [in Ukrainian]
7. *Natsionalni parlamenti Yevropeiskoho Soiuzu [National parliaments of the European Union]*. Retrieved from https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9D%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96_%D0%BF%D0%B0%D1%80%D0%BB%D0%B0%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B8_%D0%84%D0%B2%D1%80%D0%BE%D0%BF%D0%B5%D0%B9%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D0%B3%D0%BE_%D0%A1%D0%BE%D1%8E%D0%B7%D1%83 [in Ukrainian]
8. Irkliienko, A. I. (2020). Dvopalatnyi parlament v umovakh formuvannia konstytutsiinoi demokratii [A bicameral parliament in the context of constitutional democracy]. *Chasopys Kyivskoho universytetu prava - Journal of the Kyiv University of Law*, 1, 136-139. Retrieved from <https://chasprava.com.ua/index.php/journal/article/download/272/257/> [in Ukrainian]
9. On the Parliament of the Republic of Kazakhstan and the status of its deputies: Constitutional Law of the Republic of Kazakhstan No 2529 dated October 16, 1995. Retrieved from <https://adilet.zan.kz/eng/docs/Z950002529> [in English]
10. Bowyer, A. Clive. (2008). Parliament and Political Parties in Kazakhstan. *Retrieved from Central Asia-Caucasus Institute and Silk Road Studies*. Retrieved from https://www.silkroadstudies.org/resources/pdf/SilkRoadPapers/2008_05_SRP_Bowyer_Parliament-Kazakhstan.pdf [in English]

11. Khairmukhanmedov, N. (2017). Structural characteristics and problems of the Presidential System in the Republic of Kazakhstan. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 3(5 S), 1432-1451. <https://doi.org/10.24289/ijsser.312098> [in English]
12. Mukhamedzhanov, O. (2019). Formation of parliamentarism in Kazakhstan: current agenda. *Journal of Legal, Ethical and Regulatory Issues*, 22 (4), 1-16. Retrieved from <https://www.abacademies.org/articles/formation-of-parliamentarism-in-kazakhstan-current-agenda-8545.html> [in English]
13. *Nash parlamentaryzm: doslidzhuemo, rozumiiemo, vplyvaiemo [Our parliamentarism: exploring, understanding, influencing]*. Metodychnyi posibnyk z parlamentskoi prosvity dlia roboty z ditmy i moloddu v systemi zahalnoi serednoi ta pozashkilnoi osvity. Kyiv. 2023. Retrieved from https://edudevelop.org.ua/images/files/Posibnik_Nash_Parlament_2023_S.pdf [in Ukrainian]
14. Yan, H. T. (2017). Comparing democratic performance of semi-presidential regimes in the post-communist region: Omnipotent presidents and media control. *Communist and Post-Communist Studies*, 50(4), 263-275. Retrieved from <https://ouci.dntb.gov.ua/en/works/4YkO8L39/> [in English]

Стаття надійшла до редакції 21.09.2024